

NÉHÁNY TOVÁBBGONDOLKODÁS-PÁRTI MEGJEGYZÉS

NOTES IN FAVOR OF FURTHER CONSIDERATIONS

Várady Tibor

a jogtudományok doktora, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, emeritus professzor,
Közép-európai Egyetem, Budapest, Emory University, Atlanta, Georgia, USA
varadyt@ceu.edu

Figyelemmel olvastam Bögel György, Koren Miklós és Mátyás László egyetemi tanárok észrevételeit (*Fürdővízzel a gyereket?*). Amikor a vitát kiváltó cikket írtam, azt éreztem, hogy fontos kérdés áll előttünk. A cikkel kapcsolatos reflexiók is ezt mutatják. Egymás mellé téve a kollégák írását és a cikkemet, kétségtelennek tűnik, hogy van közöttünk különbség is, egyetértés is. Arról is el lehetne gondolkodni, hogy tulajdonképpen mennyi a különbség és mennyi a hasonlóság. Ezért úgy érzem, hogy értelme lenne, ha megpróbálnék tovább tisztázni néhány álláspontot.

Írásomban nem vonom kétségbe, hogy sokkal helyesebb objektivitásra, mint szubjektivitásra támaszkodni, és hogy a valóságfeltárásnak fontos eszköze a mérés, amely számokban kifejezhető adatokat is eredményez. A vitacikk szerzői sem állítják, hogy tagadnám ezt a tényt. A problémát ott látom, ahol egy módszertani hozzáállás hitté merevedik, és azt hiszem, ma ez a fenyegetés áll előttünk, míg számokban igyekszünk megjeleníteni a valóságot.

Sokszor hallottam idézni egy tiszteletet érdemlő Descartes mondatrészt: „Gondolkodom, tehát vagyok” (cogito ergo sum). Ritkábban kerül idézésre a teljes mondat: *Dubito, ergo cogito, ergo sum*. Tehát kételyre is szükség van a gondolkodáshoz, mint ahogyan gondolkodásra van szükség a létezéshez. A tudománymetria, a számokban és adatokban megjelenített feltárások, akkor lehetnek részei a kreatív gondolkodásnak, ha a kételyt sem zárjuk ki. És ha feltesszük a kérdést, hogy valóban mérhető-e minden, amit mérni igyekszünk. Például, hogy teljes valóságként fogadhatjuk-e el a PISA-tesztek eredményét, amelyek pontos számokban fejezik ki a tanárok entuziazmus-szintjét körülbelül száz országban. Nem tartom értelmetlennek ezeket a tesztek. Hoznak valamilyen rálátást. De valóságközelbe csak akkor jutunk, ha komolyan elgondolunk azon (kételyt sem kizárva) hogy a kutatási módszerek és feltételek valóban eredményezhetnek-e pontos, számszerű igazságokat. (Hogy a valóságot vagy a mérhetőségbe vetett hitet igazoljuk, ha például azt közöljük, hogy 65 pont értékű a tanárok entuziazmusa Szerbiában.)

Ha számokban kifejezett mutatók eredményeznek besorolásokat (és pénzelést), akkor ez nehezebbé teszi a részrehajlást. És ez kétségtelenül pozitív fejlemény. De ha nem akarjuk hitté merevíteni a dolgokat, akkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a számok alakulásában és a számokhoz való igazodás során, emberi gyarlóságok is szerepet kaphatnak. Ennek próbáltam több példáját felhozni tanárok és tanulmányok értékelésével, egyetemek rangsorolásával és büntetőügyi statisztikákkal kapcsolatban. Több kutató vette például észre, hogy a számok és adatok egyre erősebb térhódítása (melynek, hadd ismételjem meg, pozitív hozadéka is vannak) megteremti azt a veszélyt, hogy az ügyészi törekvések (és az ügyészi büszkeség is) inkább statisztikai mutatókhoz, mint igazságkereséshez igazodnak.

Több kutató (Robert Merton, Kurt Danziger, Theodore Porter és mások) is észrevette, hogy az az igyekezet, hogy számokban és adatokban fejezzük ki a valóságot, veszélyes kapcsolatot teremt a bürokráciával. Ebből persze nem az következik, hogy el kell fordulni az adatoktól és számoktól. De az igen, hogy (kételyt sem kizárva) gondolkodnunk kell azon is, hogy merre vezethet, ha adatként kezelhető alakzatban fogalmazzuk meg következtetéseket és célokat. Például amikor oda-jutunk, hogy *learning outcome*-ként megfogalmazzuk (és az illetékes szervekkel közöljük), hogy „kritikai gondolkodásra való képesség” létrehozása a célja annak a tantárgynak, amit éppen tanítunk. Itt persze nem az a baj, hogy ez rossz cél lenne, hanem az, hogy az adatosítás frázisokkal helyettesíti a gondolkodást és a célkitűzést is.

Egyébként egyetértek a bíráló észrevételek szerzőivel abban, hogy helytelen a fürdővízzel együtt a gyereket is kidobni. De ezen a ponton is tovább lehetne gondolkodni. A cikkemben írok például arról, hogy az idézések száma hasznos mutató lehet, de figyelembe kell venni, hogy különböző motívumok is állhatnak az idézések mögött (különösen akkor, amikor ettől besorolások és életpályák is függenek). Így is igazság marad, hogy nem szabad az idézéseket kidobni a valóság-kádból. Ott a helyük, más releváns tényezők mellett. De feltennem azt a kérdést is, hogy az alakuló meggyőződések világában hogyan azonosítsuk a gyereket. Inkább az idézések, vagy inkább maga az írás (és az abban kifejtett gondolatok) a gyerek. A tudománymetria világában nehéz egy frissen megjelent cikkben kifejtett gondolatokra és következtetésekre támaszkodni egy jelölt értékelésénél. Mert még nem telt el elég idő, hogy sor kerülhessen idézésekre. Ha egy ilyen írást kidobunk az értékelhető valóság kádjából (vagy úgy tekintjük, mintha nem lenne ott), ismét felvetődik a kérdés, hogy a fürdővizet vagy a gyereket zártuk-e ki.

Mindenesetre, a tovább gondolkodás mellett vagyok.